

strategies for the functioning is defined by the need to take into account the actual circumstances of the production corporation's activity under crisis conditions and under the conditions of constant generation of risks of various origins, mainly of a financial nature. It is proved that the formation of portfolio of strategies for the functioning, taking into account the corrections for the possibility of loss of monetary funds of acceptable, critical or catastrophic sizes, should be carried out using the methods of forecasting a multivariate long-term financial plan according to the most important directions of financial risk management in the activity of the agricultural enterprises.

strategic management, portfolio analysis, strategic analysis, corporate strategy, business area strategy, strategy for implementing the business function of the responsibility center

Одержано (Received) 13.03.2024

Прорецензовано (Reviewed) 01.04.2024
Прийнято до друку (Approved) 27.05.2024

УДК 338.2

JEL classification: O31, O32

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.11\(44\).103-109](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2024.11(44).103-109)

П.А. Голубецький, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Інноваційний процес на підприємстві: правова й економічна етимологія понять та характеристика етапів

Стаття присвячена дослідженню правової та економічної етимології основних понять та категорій інноваційного процесу, який здійснюється в рамках інноваційної діяльності підприємства. Метою статті є визначення складових інноваційного процесу та їх змістовного наповнення.

Проаналізовано зарубіжні та вітчизняні правові документи, які регламентують і визначають сутність інноваційної діяльності. Зокрема, здійснено порівняльний аналіз документів «Керівництво Осло», «Керівництво Боготи» і документів українського правового поля. Досліджено підходи до визначення вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно таких понять, як «новаторство», «новація», «інновація» в історичному контексті та сучасних реаліях. Доведено, що зазначені терміни є різними за своєю природою і чітке визначення їх сутності є запорукою уникнення плутанини при характеристиці етапів інноваційного процесу. Визначено, що «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес» не є синонімами. Інноваційна діяльність є ширшим поняттям і в рамках неї можуть здійснюватися різні за своєю природою інноваційні процеси.

Власною розробкою автора є побудова логічної схеми інноваційного процесу з визначенням його етапів, внутрішніх та зовнішніх чинників, які впливають на хід виконання завдання. Зокрема, послідовність протікання таких етапів є наступною: визначення вузьких місць функціонування підприємства з переліком внутрішніх та зовнішніх чинників; процес формування ідеї їх подолання; новаторство у вигляді закінчених НДДКР; новація, яка є експериментальним запуском ноу-хау у виробничий чи управлінський процес; інновація, де масштабовано використання новації.

інноваційна діяльність, інноваційний процес, інновація, новація

Постановка проблеми. Значущість інновацій в економіці постіндустріального періоду обумовлюється тими важливими функціями, які вони виконують: створення конкурентних переваг підприємства; реалізація прогресивних технологій і випуск якісно нової продукції; підвищення ефективності і продуктивності праці; здійснення структурних перетворень на макрорівні на користь створення економіки знань.

Про важливість дослідження інноваційних процесів свідчить той факт, що з'явився новий напрямок наукового дослідження - «Інноватика». Інноватика представляє собою цілий комплекс міждисциплінарних досліджень на стику філософії, психології, соціології, економіки, теорії управління, культурології та лінгвістики в контексті управління інноваційними процесами, в тому числі питань методології та організації інноваційної діяльності.

В межах такого дослідження вивчаються особливості та закономірності інноваційного розвитку, життєвого циклу інновацій, інноваційних процесів та етапів їх здійснення, вплив чинників, які визначають результативність інноваційних процесів, методів інноваційного менеджменту.

На основі такого напрямку досліджень сформувались освітня дисципліна «Інноватика», яку викладають як окремих предмет і яка є основою однойменної спеціальності у вищих навчальних закладах Великої Британії (Оксфордський і Кембріджський університети) і США (Масачусетський та Каліфорнійський технологічні інститути).

Взаємопов'язаними поняттями з «інновацією», є «новація», «новаторство», «нововведення», «інноваційний процес», «інноваційна діяльність». Однак численні публікації і навіть законодавчі бази різних країн по різному відображають змістове наповнення вказаних термінів. Це призводить до плутанини при ідентифікації елементів процесу інноваційної діяльності у викладенні окремих авторів і, відповідно, спотворює їх економічну сутність. Крім того, недослідженими залишається перелік етапів інноваційного процесу та їх функціональне призначення. Саме розуміння складових інноваційного процесу дозволить розробити внутрішні інструкції на підприємстві, які ідентифікуватимуть зони відповідальності менеджменту та методики, що оптимізують контрольні заходи, щодо виконання таких завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання наповненості економічним змістом термінів, притаманних інноваційній діяльності, розглядаються у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких як І. Білодід [1], О. Олійник [3], Руденко І. [4], М. Туган -Барановський [5], О. Чумак [7], Й. Шумпетер [8], Г. Менш [10], Б. Твіс [12] та інші.

В їх працях розглянуто сутність інноваційної діяльності загалом та інноваційного процесу, як складової. Зокрема, М. Туган-Барановський [5] як і Й. Шумпетер [8] є одними із засновників теорії інновацій, які досліджували сутність інновацій. Г. Менш [10] ввів поняття «технологічне пату». І. Білодід [1], аналізуючи інноваційну діяльність, дає кілька визначень терміну «інновації»: з позицій економічної теорії та технічної діяльності, які потребують більш детального дослідження. О. Олійник [3] розглядає інновації в широкому економічному, технологічному та гуманітарному контексті, загострюючи увагу на застосуванню інновацій в освітньому процесі та створенню «педагогічно-управлінських продуктів». І. Руденко досліджує поширення та зростання інновацій в Україні під час війни з росією у самому динамічному сегменті діяльності – на ринку інформаційних технологій [4]. О. Чумак детально розглянув поняття «новація» та «інновація» і визначив їх взаємозв'язок з життєвим циклом розробок [7]. Б. Твіс теж розділяє поняття інновація і нововведення. Останні він розглядає, як процес [12].

Однак, незважаючи на багаточисельні праці, слід констатувати відсутність системного і комплексного підходу щодо дослідження інноваційного процесу на підприємстві, тому вказаний напрямок є досить актуальним у науковому плані.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні інноваційного процесу, визначення його етапів та термінології, яка характеризує їх сутність. Для цієї мети буде проведено етимологічний аналіз зазначених понять.

Виклад основного матеріалу. Поняття «інноваційна діяльність» міститься не тільки в законодавстві переважної більшості країн, але і в міжнародних документах, що регулюють цю сферу.

Зокрема, в «Керівництві Осло» дано визначення «business innovation activities», тобто підприємницької інноваційної діяльності, яку можна визначити, як таку, що включає всю виробничу, фінансову та комерційну діяльність фірми. В сукупності ці

види діяльності повинні призвести до інновацій [11]. В документі також визначено, що підпадає під визначення «інноваційна діяльність» і, по суті, є її класифікацією: дослідження та експериментальні розробки; проектування, дизайн та інші творчі процеси; діяльність, пов'язану з інтелектуальними розробками і власністю; діяльність з управління інноваціями; діяльність з навчання і підвищення кваліфікації персоналу; маркетингова діяльність з просування бренду на ринку; розробка програмного забезпечення і баз даних; діяльність з придбання матеріальних активів або їх орендою.

Визначення інноваційної діяльності є також в «Керівництві Боготи». Це документ, який містить стандартизовані показники технологічних інновацій в Латинській Америці і країнах Карибського басейну [9].

Згідно з цим документом інвестиційна діяльність визначається як діяльність компанії, яка має на меті втілення у життя концепцій та ідей, необхідних для набуття, освоєння та впровадження нових знань. Результат таких дій призводить до технічних змін у фірмі, при цьому це необов'язково є технологічним нововведенням в прямому значенні цього терміну, що повинно позитивно відображатись на результатах діяльності компанії. Інноваційна діяльність при цьому включає в себе дві складові: дослідження та розробки та інноваційні зусилля.

Остання компонента передбачає досить широкий спектр дій, які можна розбити на кілька напрямків:

1. Інвестування у матеріальний виробничий капітал :проектування та встановлення нової техніки, промисловий інжиніринг та виробничий запуск; придбання більш досконалого обладнання.

2. Інвестування у нематеріальні активи; програмне забезпечення; придбання патентів, винаходів, які ще не запатентовані, ноу-хау.

3. Інвестування в організаційний капітал: впровадження методик, які призведуть до підвищення ефективності виробничого процесу, дивертикалізації виробництва (аутсорсинг); маркетингові дослідження , пов'язані з випуском продукції, яка є технологічно новою; заходи спрямовані на покращення можливості проникнення в певні сегменти ринку через нові способи доставки товару; навчання персоналу нових технологій, пов'язаних з управлінням, адмініструванням, виробничими процесами.

Таким чином бачимо, що «Керівництво Боготи» у визначення інвестиційної діяльності вкладає набагато ширший спектр напрямків роботи підприємства, ніж «Керівництво Осло». Також тут спостерігається визначення інноваційної діяльності як діяльності, яка складається з послідовно виконуваних стадій: від науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок до маркетингових досліджень.

Вітчизняне законодавство з цього питання є більш вузьким і розглядає інноваційну діяльність як «діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [2]. В свою чергу інвестиціями визначені «всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект» [2].

В основі економічного поняття «інновація» лежить латинський термін «innovation», який означає оновлення, новація, нововведення. Саме таке широке трактування і автоматичне перенесення у вітчизняну економічну науку призвів або до ототожнення цих дефініцій або до їх різного розуміння.

Термін інновація вперше вжив у своїх працях Йозеф Шумпетер. Інновацією він вважав нову функцію в царині технологій або управління господарською одиницею. При цьому інновацією така функція стане тільки у разі успішності впровадження і отриманні позитивного ефекту [8].

В свою чергу, «інноваційний процес» він трактував як комбінування внутрішніх чинників (виробничих потужностей, трудових ресурсів) для отримання якоїсь нової виробничої якості, яка за своєю ефективністю буде переважати попередню.

М. Туган-Барановський, досліджуючи цикли економічного розвитку, відзначив, що науково-технічні досягнення особливо активно впроваджуються в періоди економічного спаду. Він також зауважив, що саме в такий період активізується дослідна робота, що пов'язано з пошуком вирішення питань, які загострились в час економічної кризи [5]. Фактично підтвердив цю тезу і німецький вчений Г. Менш, який теж пов'язував темпи економічного росту та циклічність розвитку економіки з процесом відтворення інновацій. При цьому Г. Менш зауважував, що при вичерпанні «базових інновацій», до яких він відносив, в першу чергу, технологічні, створюється ситуація «технологічного пату», тобто застій в економіці. Розвиваючи ідеї циклічного підходу, підйом в економіці він пов'язував із розробкою та впровадження нових базових інновацій. Новим у його висновках є дослідження участі держави у розробці механізмів стимулювання інноваційної діяльності [10]. Його висновки підтверджують українські реалії. Так, поява та активна діяльність ініційованого державою українського фонду стартапів стала каталізатором інноваційного розвитку програмного забезпечення. Завдяки активній участі держави в інноваційних процесах, незважаючи навіть на війну, за підсумками 2022 р. ринок ІТ приніс економіці України рекордні 7,34 млрд дол. США експортної виручки, що на 400 млн дол. США, або 5.8 % більше, ніж у 2021 р. [4].

В Академічному тлумачному словнику української мови інновація трактується як «нововведення, новітня зміна чи винахід; діяльність, спрямована на створення принципово нових вдосконалених або більш відповідних умовам технологій, виробів тощо» [1].

У зарубіжній літературі між поняттями «новація» та «інновація» часто не роблять ніякої різниці, однак застосування етимологічного аналізу дозволяє стверджувати, що відмінність все таки є. Термін «новація» (від лат. novatio – зміна, оновлення) як правовий інститут зародилась і набула значного поширення ще в римському праві, яке визначало її як договір, що припиняє існуюче зобов'язання шляхом заміни його на інше зобов'язання.

На сьогодні термін «новація» використовується і у вітчизняній юридичній практиці. Так, у Цивільному Кодексі України новація – це спосіб припинення зобов'язання за домовленістю сторін. В статті 604 ЦКУ визначено, що «зобов'язання припиняється за домовленістю сторін про заміну первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами (новація). Новація припиняє додаткові зобов'язання, пов'язані з первісним зобов'язанням, якщо інше не встановлено договором» [6].

О. Олійник вважає, що «семантично ці два поняття різняться, оскільки новацією можемо назвати те нове, яке є ще не впровадженим або ж не пройшло процес апробації і визначенням ефективності кількісно-якісних показників. Натомість інновація- це уже впроваджене нове, яке має підтвердження своєї ефективності на основі конкретних даних» [3]. Тобто, тут за новацію пропонується вважати деяку ідею, яка поки не має практичного застосування.

О. Чумак розглядає вказані поняття в контексті «життєвого циклу» якоїсь розробки. «Новація має на меті розроблення (фундаментальні, прикладні дослідження), проектування (оформлення документації, створення конструкції, креслень, реалізації у дослідному зразку), виготовлення (встановлення і запуск повної серії), використання та старіння (вичерпання можливостей новації та появи альтернативного варіанту. то стадійність процесу при інновації включає зародження (пошук відповідних новацій), освоєння (впровадження її на об'єкті), дифузю (багаторазове повторення нововведення

на інших об'єктах, тиражування), рутинізацію (реалізація нововведення у стабільних, постійно функціонуючих елементах відповідних об'єктів). Обидва «життєві цикли» тісно пов'язані між собою, взаємообумовлюють один одного» [7, С.160].

Б. Твіс розділяє поняття інновація і нововведення. Він розглядає нововведення як процес, в якому наукова ідея набуває економічного змісту. Основними чинниками при цьому є ринкова орієнтація, ефективне управління проектами [12]. Вчений теж пов'язував ріст і зниження обсягу інновацій в залежності від циклічності економіки. Б.Твіс розділяв поняття «винахід» (ідея) і «нововведення» (економічне втілення ідеї), розглядаючи нововведення в якості процесу, в якому наукова ідея набуває економічного змісту [12].

Стосовно економіки підприємств теж можна застосувати термін «новація», який буде означати оновлення та вдосконалення, наприклад, окремих елементів технологічного процесу. Інновація – це вже вищий ступінь змін з кардинальною зміною самої технології. «Новаторство» як поняття, теж має право на існування і означає дії щодо юридичного оформлення нових ідей та критеріїв їх оцінювання.

З огляду на всі вищенаведені трактування пропонується перелік етапів інноваційного процесу та їх наповненість викласти у послідовності, зображеної на рис 1.

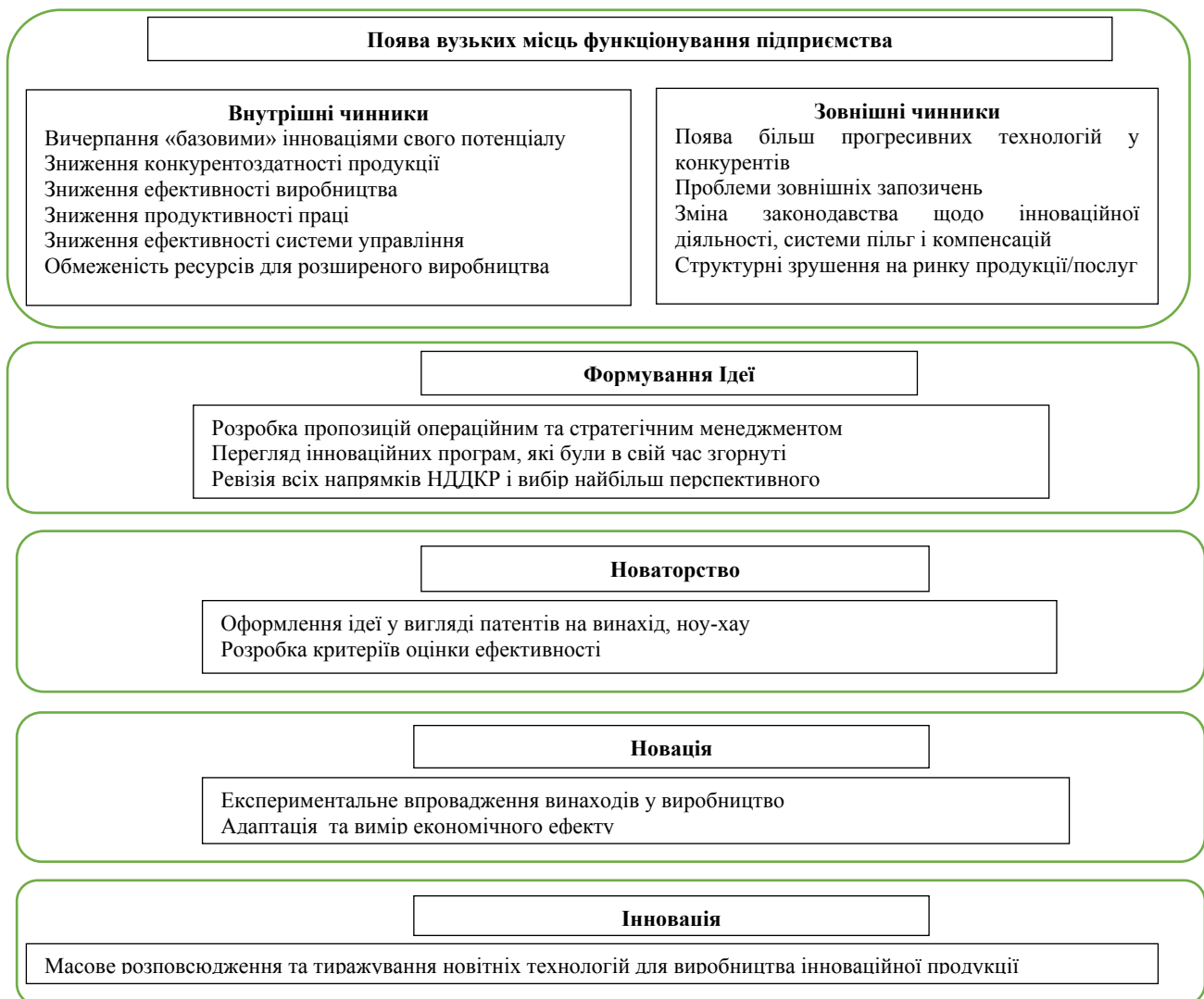

Рисунок 1 - Етапи інноваційного процесу

Джерело: розроблено автором

Представлення інноваційного процесу в такій послідовності дозволить розмежувати функції відповідальних осіб і чітко формулювати завдання кожного етапу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином етимологічний та економічний аналіз термінів, які застосовуються при характеристиці інновацій дозволяє стверджувати, що інноваційний процес є складовою інноваційної діяльності, а етимологічний аналіз термінів «новація», «інновація», «новаторство» засвідчив, що за науково-економічною та практичною сутністю вони не є тотожними і повинні розглядатись як етапи такого процесу. Сам інноваційний процес та економічна роль у ньому зазначених економічних понять пропонується розглядати в контексті таких етапів здійснення: поява вузьких місць функціонування підприємства, формування ідеї, новаторство, новація, інновація.

Вказані поняття не є тотожними і в юридичній площині. Дослідження нормативно-правової бази засвідчило, що існують певні прогалини в уніфікації застосування вказаної термінології у вітчизняній та зарубіжній практиці. Подолання даних розбіжностей сприятиме кращому розумінню інноваційних процесів.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на формування внутрішніх інструкцій стосовно формулювання завдань і обов'язків посадових осіб, які контролюватимуть досягнення певних показників на кожному із запропонованих етапів інноваційного процесу. Розробка переліку таких показників теж є перспективними напрямками вивчення інноваційної проблематики.

Список літератури

1. Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах. Т.4./ За ред. І.К. Білодіда. URL: <http://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення 20.03.2024)
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 2849-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення 24.03.2024)
3. Олійник О. Поняття «інновація» та «новація» в освітньо-науковому дискурсі. *Педагогічна освіта: теорія і практика .Психологія. Педагогіка.* 2022. №37. С.88-93. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.3713> (дата звернення 13.03.2024)
4. Руденко І. Ринок інформаційних технологій у контексті інноваційного розвитку економіки. *Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні: виклики воєнного часу* : тези доп. XIV Міжнар. бізнес-форуму (Київ, 23 берез. 2023 р.). Київ: Держ.торг.-екон. ун-т, 2023. С.50-52 URL: <https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ/ed3426146432ea2f683.pdf> (дата звернення 20.03.2024)
5. Українська економічна думка: хрестоматія / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Економічний факультет ; упоряд. С. М. Злупко. К. : Знання, 2007. 694 с.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 24.03.2024)
7. Чумак О. Соціально-філософський аналіз поняття «інновація» та «інноваційна діяльність». *Гуманітарний Вісник Запорізької державної інженерної академії*, 2009. Вип. 36. С. 152-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2009_36_16 (дата звернення 20.03.2024)
8. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / пер. з англ. В. Старка. 2-е вид., доп. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2014. 246 с.
9. Bogota manual. URL: <http://www.ricyt.org/wp-content/uploads/2019/09/bogota-1.pdf> (дата звернення 15.03.2024)
10. Mensch G. Das technologische Patt. Innovationen überwinden die Depression. Cambridge : Ballinger, 1979.
11. Oslo manual URL:// <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264304604-en.pdf?expires=1574897884&id> (дата звернення 15.03.2024)
12. Twiss B. Managing technological innovation. Trans-Atlantic Pubns; 4th edition, 1992. 338 p.

References

1. Bilodid, I.K. (1973). *Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language* (Vol.4). <http://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> [in Ukrainian]
2. Law of Ukraine on innovative activities № 2849-IX (2002, July 04). <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Oliinyk, O. (2022). Concepts of «innovation» and «novation» in educational and scientific discourse. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka .Psykhohohiia. Pedahohika.* 37, 88-93 [in Ukrainian].
4. Rudenko, I. (2023). Information technology market in the context of innovative economic development. *Problemy ta perspektyvy rozvytku i diialnosti v Ukraini: vyklyky voiennoho chasu: materialy mizhnarodnoho biznes forumu* (pp. 50-52). Kyiv: Derzhavnyi torhovo-ekonomichnyi universytet. <https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/ed3426146432ea2f6837c04fe0c85b86.pdf> [in Ukrainian].
5. Zlupko, S. (2007). *Ukrainian economic thought: a textbook. Lviv National University named after Ivan Franko.* Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
6. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy (2003, January 16). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
7. Chumak, O. (2009). Socio-philosophical analysis of the concept of «innovation» and «innovative activity». *Humanitarnyi Visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii* 36, 152-165. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2009_36_16 [in Ukrainian].
8. Shumpeter Y. (2014). *Theory of economic development. A study of earnings, capital, credit, interest, and the business cycle.* Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyivo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
9. Bogota manual (2019). <http://www.rieyt.org/wp-content/uploads/2019/09/bogota-1.pdf> [in English].
10. Mensch, G. (1979). *Das technologische Patt. Innovationen überwinden die Depression.* Cambridge : Ballinger [in German].
11. Oslo manual (2018). <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264304604-en.pdf?expires=1574897884&id>
12. Twiss, B. (1992). *Managing technological innovation.* Trans-Atlantic Pubns; 4th edition. [in English].

Pavlo Holubetskyi, graduate student

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

Innovation Process at an Enterprise: Legal and Economic Etymology of Concepts and Characteristics of Stages

The article is aimed at studying the legal and economic etymology of the main concepts and categories of the innovation process carried out within the framework of an enterprise's innovation activity. The purpose of the article is to define the components of the innovation process and their content.

The article analyses foreign and domestic legal documents that regulate and define the essence of innovation activity. In particular, a comparative analysis of the Oslo Guidelines, the Bogotá Guidelines and the Ukrainian legal framework is carried out. The author studies the definitions of domestic and foreign scholars regarding such concepts as "innovation", "novation" in the historical context and modern realities. It is proved that these terms are different in nature and a clear definition of their essence is the key to avoiding confusion when characterizing the stages of the innovation process. It is determined that "innovation activity" and "innovation process" are not synonymous. Innovative activity is a broader concept and within its framework innovative processes of different nature can be carried out.

The author's own contribution is the construction of a logical scheme of the innovation process with the definition of its stages, internal and external factors that affect the progress of the task. In particular, the sequence of such stages is as follows: identification of bottlenecks in the functioning of an enterprise with a list of internal and external factors; the process of forming an idea to overcome them; innovation in the form of completed R&D; innovation, which is an experimental launch of know-how into a production or management process; innovation, where the use of novation is scaled up.

innovation activity, innovation process, innovation, novation

Одержано (Received) 25.03.2024

Прорецензовано (Reviewed) 12.04.2024
Прийнято до друку (Approved) 27.05.2024